

Norsk institutt for kulturminneforskning

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner
i Bømlo kommune, Hordaland, 2003

Kari Støren Binns

Norsk institutt for kulturminneforskning

NIKU ble etablert 1. september 1994 som del av Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, NINA•NIKU. Fra 1. januar 2003 er instituttet en selvstendig stiftelse og del av det nyopprettede aksjeselskapet Miljøalliansen som består av seks forskningsinstitutter og representerer en betydelig spesial- og tverrfaglig kompetanse til beste for norsk og internasjonal miljøforskning.

NIKU skal være et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen anvendt kulturminneforskning. Vår oppdragsvirksomhet er rettet mot så vel kulturminneforvaltningen som andre relevante brukere i samfunnet, både offentlige og private. Instituttet utfører forskning og oppdrag innen følgende områder:

- Arkeologi i middelalderbyene
- Arkeologiske registreringer og overvåkinger
- Bygningsundersøkelser
- Fargeundersøkelser (bygninger)
- Humanosteologi
- Konservering og restaurering
- Landskap og kulturminner
- Landskapsanalyser og konsekvensutredninger for kulturminner i samband med naturinngrep og arealendringer
- Miljøovervåking
- Oppmålinger
- Registrering av kulturminner

De største oppdragsgiverne er, i tillegg til Miljøverndepartementet og Norges forskningsråd, Riksantikvaren, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og andre offentlige institusjoner og bedrifter (Statsbygg, Forsvaret ol.).

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

NIKU Fakta er enkeltark som har som hensikt å gjøre viktige resultater av den faglige virksomheten tilgjengelig for et større publikum. NIKU Fakta er gratis; de er også tilgjengelige på www.niku.no.

Binns, Kari Støren. 2004. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. NIKU Tema 8: 1-20

Oslo, april 2004

NIKU Tema 8
ISSN 1503-4909
ISBN 82-8101-016-9

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Grete Gundhus
Design og grafisk produksjon: Elisabeth Mølbach

Opplag: 200
Trykk: Signatur AS, Oslo
Trykt på miljøpapir

Kontaktadresse:
NIKU
Dronningensgt. 13,
Postboks 736 Sentrum
N-0105 Oslo
Tlf.: 23 35 50 00
Faks: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Prosjekt nr.: 156117704
Oppdragsgiver: Riksantikvaren
Tilgjengelighet: Åpen

Ansvarlig signatur:

Sammendrag

Binns, Kari Støren. 2004. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2003. - NIKU Tema 8: 1-20.

Denne rapporten beskriver omfanget av skader som er påført automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, i perioden 1987-2003. Kontrollregistreringen omfatter de kulturminnene som ble registrert i 1987-88 i forbindelse med utarbeidelsen av økonomisk kartverk for Bømlo, samt noen senere registreringer foretatt av Hordaland fylkeskommune, i alt 252 kulturminner. I forbindelse med de ganske omfattende forarbeidene som ble foretatt i forbindelse med etableringen av fastlandsforbindelse til Bømlo i perioden 1997-2001 ble det registrert en rekke kulturminner. En del av disse ble frigitt, undersøkt og fjernet, men en god del ble også liggende intakt. Det er 252 kulturminner som var kjent fra tidligere som inngår i foreliggende statusoversikt. Undersøkelsen viser hvilke arealtyper kulturminnene ligger på, kulturminnenes tilstand og om stedfestingen er korrekt. Dersom kulturminnene er skadet eller fjernet siden registreringen i 1987, er det også identifisert hvilke typer tiltak som har forårsaket skaden. Resultatet av undersøkelsen viser at i løpet av de siste 16 årene er 209 kulturminner uendret, fem av kulturminnene fjernet, hvorav tre uten tillatelse og forutgående undersøkelse, mens to er frigitt og undersøkt. I alt 34 kulturminner er skadet og fire er ikke gjenfunnet. I tillegg til naturforhold (gjengroing) er det bygg-, anlegg- og industrivirksomhet som har forårsaket de fleste skadene på kulturminner i Bømlo; sistnevnte gjelder også den hyppigst identifiserbare årsaken til fjerning. Dette betyr at i perioden 1987-2003 er i gjennomsnitt 0,12% av kulturminnene blitt fjernet hvert år, mens 0,83% er blitt skadet. En stor andel av kulturminnene ligger i beitemark og i utmark, og her har arealbruken i perioden 1987-2003 bare medført ubetydelige endringer. Kulturminnene ble også kontrollert med tanke på nøyaktighet ved stedsangivelsen. Av de kontrollerte kulturminnene hadde 22 (9%), en kartavmerking med større feilmargen enn 20 meter.

Oppdraget er utført på bestilling av Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres.

Emneord: kulturminne, fredet, rapportering, overvåking, registrering, desimering, kontroll, tap, skade, tilstand, Bømlo, Hordaland.

Abstract

Støren Binns, K. 2004: Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Bømlo, Hordaland County, year 2003. - NIKU Tema 8: 1-20. - In Norwegian.

The report describes the nature and extent of damage inflicted on protected archaeological sites and monuments in Bømlo, Hordaland county, between 1987 and 2003. Monuments in Bømlo were systematically surveyed and described in 1987-88 in connection with the publication of the Norwegian Land Use Maps for Bømlo. A similar survey of the same 252 monuments undertaken in 2003 documented the present status of the monuments. The new survey revealed that, in the past 15-16 years, 209 monuments have remained unchanged, while five monuments have been removed - three without authorisation and therefore without any prior archaeological excavation. A total of 34 monuments have suffered some kind of damage. In addition to natural aspects (overgrowing), industry and building activity were the most frequent causes of damage and destruction. Each year approximately 0,12% of the total amount of monuments are destructed and 0,83% were damaged in the period 1987-2003 in Bømlo. 22 of the monuments were incorrectly located.

The present survey is part of a country-wide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage, concerning the problem of monument attrition.

Key words: cultural heritage site, protected, reporting, monitoring, survey, control, loss, damage, condition, Bømlo, Hordaland

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er ledd i Riksantikvarens overvåkning av automatisk fredete kulturminner. Kontrollarbeidet i Bømlo kommune, Hordaland, ble utført i juli 2003.

Arbeidet ble gjennomført av undertegnede. Forsker Jan Brendalsmo, NIKU, har deltatt i deler av feltarbeidet.

Trondheim, februar 2004

Kari Støren Binns

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Bømlo kommune, Hordaland	7
4.2 Omfanget av tidligere registreringer	7
4.3 Metode	8
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	9
5.1 Kontroll av kartfestingen	9
6 Resultat av kontrollen	11
6.1 Tilstandsending i perioden 1987-2003	11
6.2 Areal og arealbruksending	11
6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 1987-2003	11
6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 1987-2003	12
7 Tendenser i trusselbildet	16
8 Konklusjon	16
9 Kilder	17
10 Vedlegg	
Vedlegg 1 Bestilling av Riksantikvaren	18
Vedlegg 2 Bømlo kommune, Hordaland, kulturminner som er endret i perioden 1987-2003	19

1 Innledning

Fornminnene i Norge har vært underlagt juridisk vern siden 13. Juni 1905 da «Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger» ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 1992, i takt med endringer i samfunnet og erkjennelsen av nye fornminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminnene mot ufaglig utgravning. Senere er fornminnene som landskapselement blitt viktigere, og dette kommer også fram i kulturminneloven av 1978 §19, der det slås fast at departementet kan frede et område rundt selve fornminnet så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av det i landskapet. Likevel har utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet, og dette har også i stor grad skjedd etter 1905.

2 Bakgrunn

Undersøkelsen er utført av NIKU etter bestilling fra Riksantikvaren. Prosjektet «Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)» ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for automatisk fredete kulturminner. Fra 2001 har prosjektet vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkningsvirksomhet. Formålet med dette overvåkningsprosjektet er å skaffe oversikt over utviklingen for tap av og skade på kulturminnene, og å finne fram til årsakene for tap og skader.

Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 3.1: «Det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres, og skal innen 2008 ikke overstige 0,5%».

Tidligere kontrollerte kommuner er:

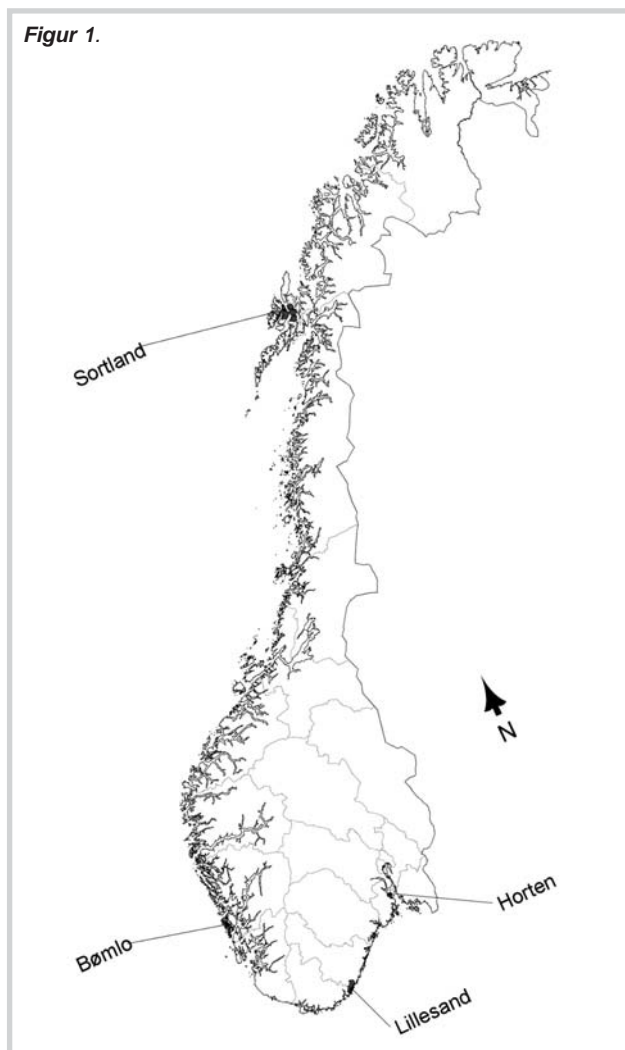
- 1997: Skien, Telemark; Trondheim, Sør-Trøndelag; Tromsø, Troms
- 1998: Gjesdal, Rogaland; Voss, Hordaland; Grong, Nord-Trøndelag
- 2000: Nord-Aurdal, Oppland; Fræna, Møre og Romsdal; Kautokeino, Finnmark
- 2002: Eidskog, Hedmark; Saltdal, Nordland; Sandnes, Rogaland; Skjåk, Oppland

Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene (se kapittel 9 Kilder).

3 Hovedresultater

Kontrollregistreringen i 2003 omfattet kommunene Bømlo i Hordaland, Horten i Vestfold, Lillesand i Aust-Agder og Sortland i Nordland. Resultatet for årets kontrollregistrering er som følger (**Figur 1** og **2**).

Bømlo kommune, Hordaland	Kontroll av 252 fornminner som var registrert i 1987
Horten kommune, Vestfold	Kontroll av 112 fornminner som var registrert i 1976
Lillesand kommune, Aust-Agder	Kontroll av 209 fornminner som var registrert i 1980
Sortland kommune, Nordland	Kontroll av 230 fornminner som var registrert i 1976

Figur 2. Gjennomsnittlig årlige tapte og fjernede fornminner i de fire kommunene som ble kontrollregistrerte i 2003

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt

	Periode	%
Bømlo	1987-2003	0,96
Horten	1976-2003	0,36
Lillesand	1980-2003	0,43
Sortland	1976-2003	0,63

Tap pr år, gjennomsnitt

	Periode	Antall	%
Bømlo	1987-2003	0,38	0,12
Horten	1976-2003	0,19	0,16
Lillesand	1980-2003	0,26	0,12
Sortland	1976-2003	0,52	0,23

Skade pr år, gjennomsnitt

	Periode	Antall	%
Bømlo	1987-2003	2,06	0,84
Horten	1976-2003	0,22	0,20
Lillesand	1980-2003	0,65	0,31
Sortland	1976-2003	0,92	0,40

4 Presentasjon av området

4.1 Bømlo kommune, Hordaland

Bømlo er en utpreget kystkommune som består av hovedøya Bømlo og øyene Moster og Goddo. I tillegg kommer 901 andre øyer, holmer og skjær. Til sammen har de et areal på 231 km². Av dette er 14 km² jordbruksareal og 35 km² produktiv skog. Kommunen ligger lengst sørvest i Hordaland fylke og danner sammen med Sveio kommune utløpet av Hardangerfjorden. I vest er landskapet småkupert, lavt og skogbart, mens det i øst er noe mer skogrikt. Sentralt på Bømlo hever Siggjo seg til 473 moh. Bømlo ligger i den kaledonske foldesonen med sterkt omdannede kaledonske skifre i sør og dyperuptiver i nord.

Etter at Trekantsambandet ble ferdigstilt i 2001, er kommunen blitt knyttet nært sammen med infrastrukturen på fastlandet og har en grei forbindelse både til Bergen i nord og Haugesund i sør. Selv om folketallet i den aller seneste tid har hatt en svakt synkende tendens, er det generelt stigende. I 1985 var innbyggertallet 9530 og pr 01.01.2003 var det steget til 10867. Om lag 35% av befolkningen arbeider i industri-, bygge- og anleggsvirksomhet, og fra 1980 til 2002 steg dette tallet med 3%. Primærnæringer som jordbruk, skogbruk og fiske har imidlertid gått tilbake, fra 11% til ca 7% i løpet av samme tidsrom. I dag arbeider bortimot 58% av befolkningen i tjenesteytende næringer, og dette antallet har holdt seg forholdsvis stabilt i de siste 22 årene og kun steget med 1% (Statistisk sentralbyrå 2002 og Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon 1988).

4.2 Omfanget av tidligere registreringer

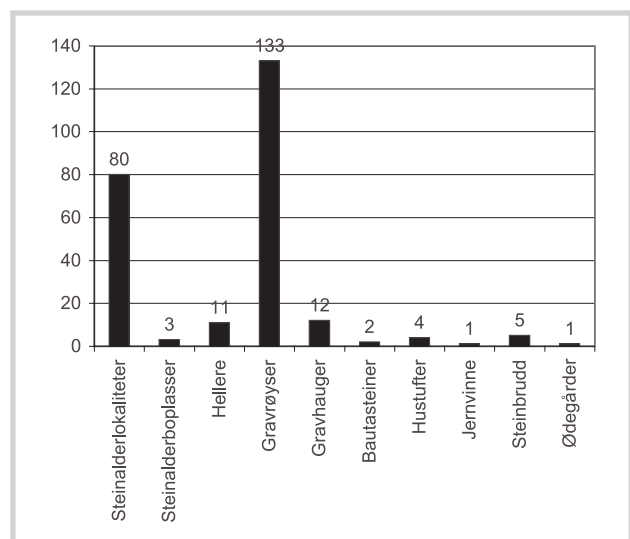
Fornminner i Bømlo kommune ble registrert for økonomisk kartverk i 1987 og -88 (Fornminneregisteret). Samtlige registrerte kulturminner ble avmerket på flyfotos som grunnlag for innleggelse på ØK. Disse registreringene bygger i hovedsak på Per Fetts systematiske registreringer av fornminner i Bømlo i 1970-72 (Fett 1973), og disse igjen hentet blant annet opplysninger fra Håkon Scheteligs omfattende kartlegging og undersøkelser på Bømlo tidlig på 1900-tallet (se bl.a Schetelig 1901, 1905, 1909 og 1945). Noe senere på 1970-tallet foretok Sigmund Alsaker utvidet kartlegging og undersøkelser av steinalderlokaliteter i kommunen, i særdeleshet på Hespriholmen, i forbindelse med sitt doktorgradsarbeide (Alsaker 1987). Også dette materialet inngikk i registreringene for Økonomisk kartverk.

En del nyregistreringer og kontroll er foretatt i regi av Hordaland fylkeskommune i de senere år, særlig i forbindelse med anleggelsen av det store Trekantsambandet (bro- tunnel- og veiprosjekt) som ble påbegynt i 1997 og avsluttet i 2001. Nyregistreringene som ble foretatt i denne sammenhengen ble for en stor del friggitt, undersøkt og fjernet (Kristoffersen & Warren 2001). De omfattet i det alt vesentlige steinalderlokaliteter som ikke kan identifiseres uten nøyaktig påvisning. De inngår derfor ikke i angjeldende kontrollregistrering.

Fra ØK-registreringen i Bømlo foreligger 181 R-markeringer. Innenfor den enkelte lokalitet kan det ligge flere kulturminner, slik at markeringene samlet utgjør en totalitet på 252 enkeltminner. På ØK-kartene er enkeltliggende fornminner markert med et punkt, og store lokaliteter (som steinbrudd) og lokaliteter med flere enkeltminner liggende samlet er som regel markert med polygon. Kulturminnene fordeler seg på følgende antall og kategorier (**figur 3**).

Bømlo utmerker seg ved det forholdsvis store antallet steinalderlokaliteter og -boplasser. De fleste hellerne som er registrert er også fra steinalderen. Den detaljerte kartleggingen som ble foretatt i forbindelse med Trekantsambandet viser tydelig at potensialet for funn av enda flere lokaliteter og boplasser fra steinalderen er

Figur 3. Oversikt over i alt 252 fredete fornminner som ble registrert i Bømlo kommune, Hordaland, i 1987.

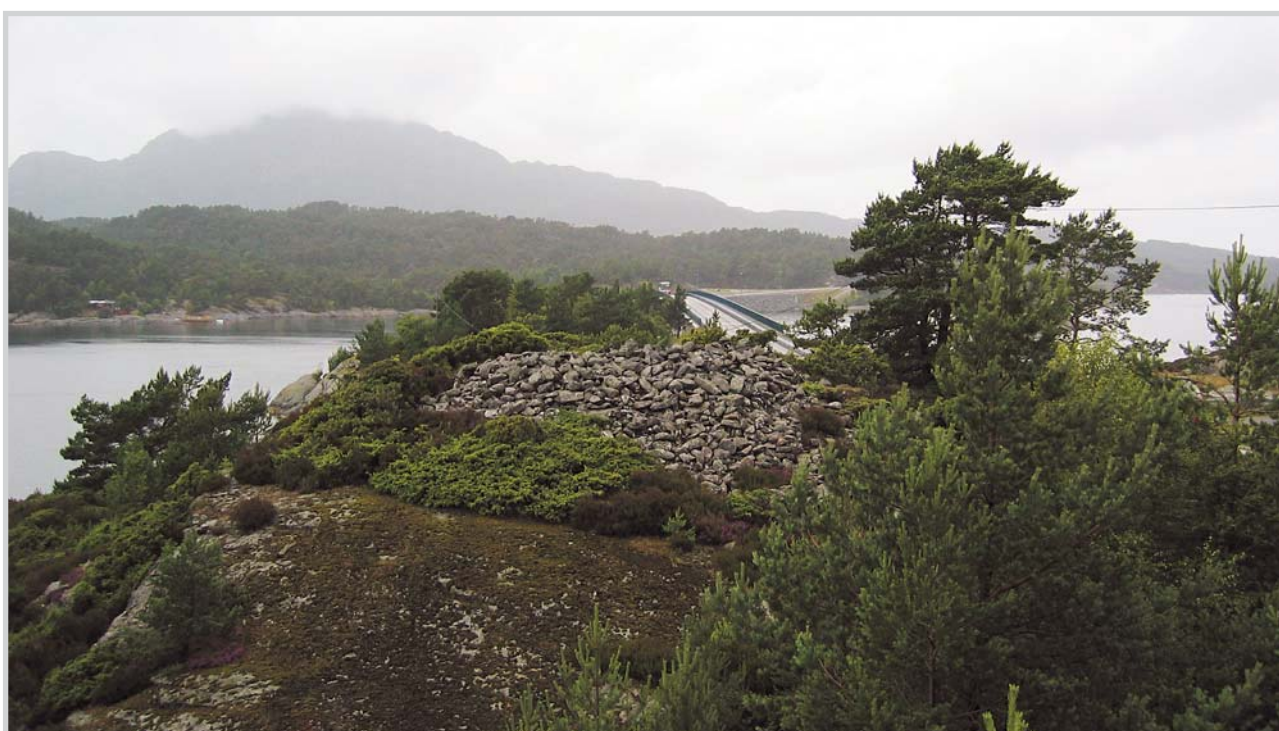
Figur 4. Nærbilde fra grønnsteinsbruddet på Hespriholmen. Grønnsteinen er finkornet og uten spalteretninger slik som flinten. Begge steinsorter var sterkt ettertraktet som råmateriale for redskapsproduksjon i steinalderen. Foto K. S. Binns, NIKU.

stort. Et særtrekk for Bømlo er også forekomsten av forhistoriske steinbrudd. Av de fem som er registrert er fire fra steinalderen. Det ene av disse er det kjente grønnsteinsbruddet på Hespriholmen (**figur 4**). Mye av forklaringen på de tallrike sporene fra steinalderen er nettopp de rike forekomstene av bergarter som egnet seg til redskapsproduksjon i steinalderen (grønnstein, rhyolitt, diabas). Ellers er kommunen også rik på spor fra jernalderen, med gravrøysen og gravhauger (**figur 5**). Noen bautasteiner er også registrert, og på ett sted er det funnet spor etter jernutvinning. Samlet vitner disse sporene om bosetning gjennom hele forhistorisk tid.

4.3 Metode

Alle rapporter fra tidligere registreringer var innskrevet i Fornminnedatabasen, og samtlige kartavmerkninger var digitalisert og hadde eget identitetsnummer (id-nr) i databasen. Forut for kontrollregistreringen ble et utdrag av informasjonen i Fornminneregisteret for Bømlo lagt over i en egen Exceltabell med blant annet opplysninger om kulturminnetype, kulturminnets tilstand ved forrige registreringstidspunkt (1987-

Figur 5. En av de mange gravrøysene i Bømlo kommune, fint plassert på en bergknatt ut mot Gassasundet mellom Bømlo og Spyssøya (Id-nr.00307). I bakgrunnen sees en av broene tilknyttet Trekantsambandet. Lengst bak, innhyllet i skyer, sees fjellet Siggjo, der det nær toppen er registrert et rhyolittsteinbrudd, og bakenfor, lavere ned ligger et diabasbrudd - begge datert til steinalderen. Foto K. S. Binns, NIKU.

88) samt arealbruk på registreringstidspunktet. Det ble utarbeidet et skjema som ble utfylt under kontrollregistreringen, med rubrikker for endring av tilstand og arealbruk samt merknadsrubrikker for skadeårsak og kvaliteten av kartfestingen. I tillegg var det lagt inn en merknadsrubrikk der skadebildet skulle beskrives. Opplysningene fulgte malen til «Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. 1. utgave».

Ved feltkontrollen ble stedfestingen av kulturminnene testet ved hjelp av håndholdt GPS-mottager. Siden digitaliseringen av fornminnene var tilpasset Økonomisk kartverk som benytter kartprojeksjonen NGO48 og som ikke er tilgjengelig på GPS-mottageren, er de digitale dataene transformert til UTM-koordinater. Dette er gjort ved hjelp av programmet WSKTRANS, og koordinatsystemet som ble benyttet i felt var UTM Euref 89 (sone 32). For fornminner som er digitalisert som polygoner, ble midtpunktet i polygonet transformert.

Kontrollen ble foretatt i juli 2003, og 252 automatisk fredete kulturminner ble oppsøkt. Kulturminneregistreringen for økonomisk kartverk i 1987-88 var grunnlaget for kontrollen. Hvert kulturminne ble kontrollert med hensyn på endring av kulturminnet, arealbruken i området og nøyaktigheten av stedfestingen. Kontrollskjemaet ble fylt ut og opplysningene som ble innhentet vil bli innlagt i det nasjonale kulturminneregisteret «Askeladden».

5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

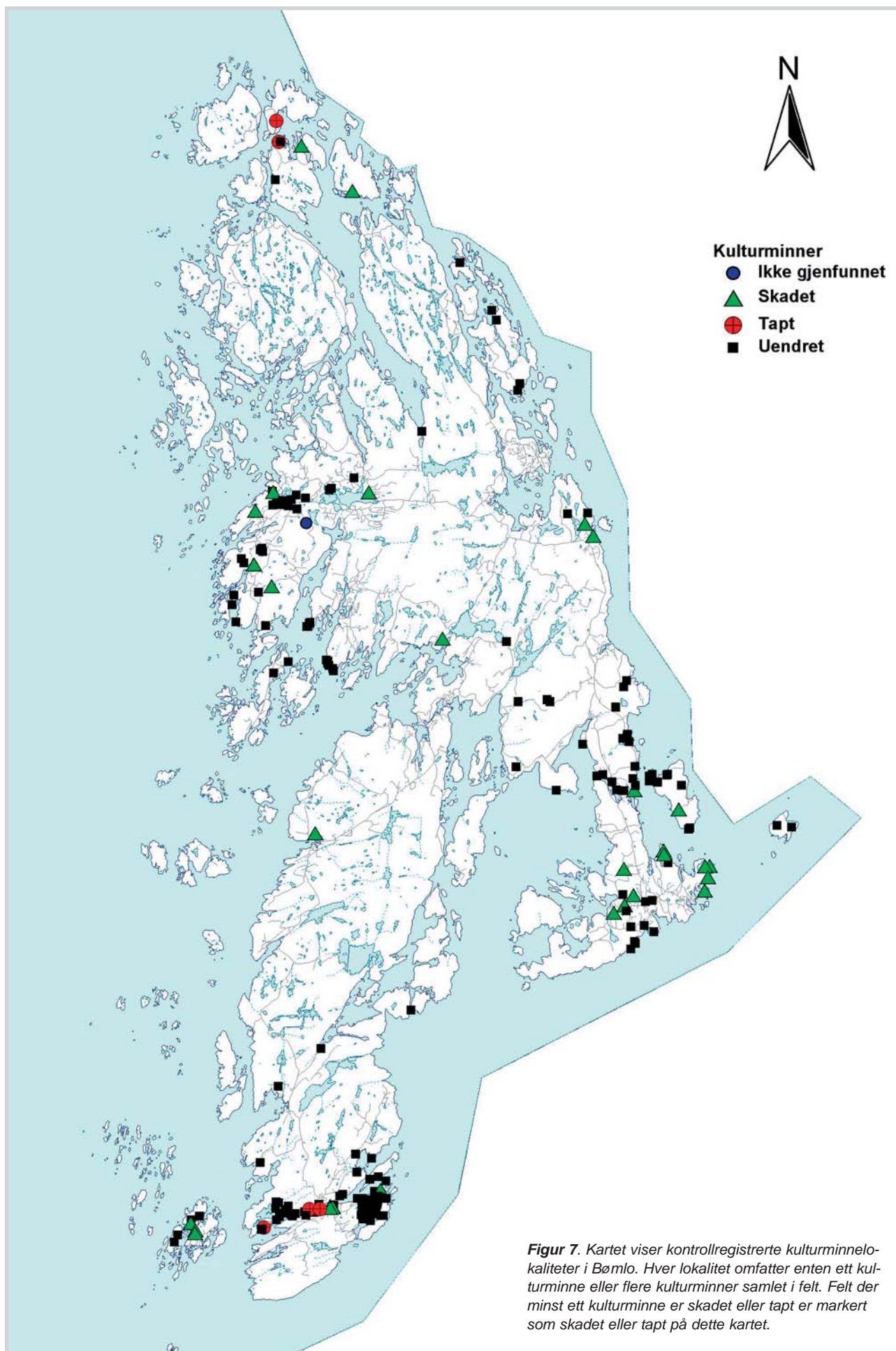
5.1 Kontroll av kartfestingen

Under feltkontrollen ble stedfestingen for kulturminnene dels etterprøvd ved hjelp av bærbar GPS-mottager, dels ved kartstudier og feltobservasjoner. GPS-mottagerens posisjonsangivelse for de oppsøkte fornminnene ble registrert og i etterkant sammenholdt med stedfestingen fra registreringen i 1987-88. Avviket mellom de to angivelsene ble beregnet som avstand i meter. For ikke synlige kulturminner (stort sett steinalderlokaliteter) ble graden av overensstemmelse mellom verbalbeskrivelse av beliggenhet og faktisk kartavmerking vurdert.

Ved kontrollregistreringen i Bømlo ble det funnet at av de 252 kontrollerte kulturminnene var 17 feilavmerket (dvs. at kulturminnets avmerking på kartet avviker mer enn 20 m fra kulturminnets faktiske lokalisering). Dette utgjør 6,7% av de kontrollerte objektene (**figur 6**).

Figur 6. Kartavmerkingens kvalitet. God = mindre enn 20 meters avvik

God		Ikke god	
Antall	Prosent	Antall	Prosent
235	93,3	17	6,7

6 Resultat av kontrollen

6.1 Tilstandsending i perioden 1987-2003

Det ble kontrollert 252 automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune. Etter 1987 har 209 av disse ikke vært utsatt for tiltak av noen art som kommer i konflikt med kulturminneloven. Men av disse var flere skadet allerede ved registreringen i 1987-88. Ved kontroll av kulturminnene er derfor nåværende tilstand sammenliknet med den tilstandsbeskrivelsen kulturminnene fikk ved siste registrering. For kulturminner allerede utsatt for skade var skaden som regel beskrevet i 1987. Det er derfor overveiende sannsynlig at de endringene som er observert ved kontrollregistreringen har funnet sted i løpet av de siste 16 årene. På dette grunnlag ble det observert at 19 kulturminner er berørt av tiltak som er utført i tidsrommet 1987-2003. Av de 19 er fem fjernet og 14 skadet. I tillegg er 20 kulturminner utsatt for naturskade i form av gjengroing. Fire kulturminner ble ikke gjenfunnet ved kontrollen (**figur 7**).

6.2 Areal og arealbruksending

De fleste kulturminnene i Bømlo ligger dels i beitemark, dels i utmark (marginalområder ved kysten, uproduktiv skog) og fordeler seg noenlunde jevnt mellom disse to kategoriene. Drøye 73% av de registrerte kulturminnene ligger i denne typen områder, og bruksendingene her har vært svært små. Arealbruken i de områdene hvor det ble registrert kulturminner i 1987-88 har i det hele tatt endret seg svært lite. Den viser likevel en svak stigende tendens innen kategoriene tun/hage, hytteområde og industri samt tidligere dyrket og udyrket i dyrket, mens det er en svak tilbakegang for dyrket mark, beite, marginalområde ved kysten og uproduktiv skog (**figur 8**). Dette bekrefter den generelle utviklingstendensen vi ser i kommunen, at det er økende aktivitet innen boligbygging, næringsbygg og kommunikasjon, mens aktiviteter innen primærnæringene har stagnert eller er i svak nedgang.

6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 1987-2003

Tapte kulturminner

Innenfor denne kategorien finnes både kulturminner som er ulovlig fjernet og slike som er fjernet etter fagmessig undersøkelse (**figur 9** og **10**).

Ulovlig fjernet

Med ulovlig fjernet menes alle inngrep som har ført til at automatisk fredete kulturminner er totalt fjernet uten at det er søkt om dispensasjon fra Kulturminneloven (jfr. Kulturminneloven §3 og §8). Innenfor denne kategorien regnes bare de kulturminnene som er fullstendig fjernet, og der en ikke kan forvente at eventuelle rester er bevart. I Bømlo var tre kulturminner ulovlig fjernet etter 1987.

Tillatt fjernet med dispensasjon fra Kulturminneloven

Av de kulturminnene som ble registrert i 1987-88 var to kulturminner fjernet som følge av frigiving og deretter fagmessig undersøkelse. Her må det tilføyes at en rekke kulturminner som ble lokalisert i forbindelse med Trekantsambandet også er blitt frigitt og faglig undersøkt, men disse faller utenfor foreliggende kontrollregistrering.

Skadete kulturminner

Omfatter tiltak eller hendelser som har ført til skade i kulturminnet eller i sikringssonen rundt kulturminnet.

Tiltak i kulturminnet

Ulovlige tiltak i fornminnet omfatter alle typer inngrep som er egnet til å skade, flytte, forandre eller annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner (jfr. Kulturminneloven §3). I alt 34 av de kontrollerte kulturminnene i Bømlo er blitt skadet siden registreringen i 1987. Skadene består i at deler av fornminnet er fjernet,

Figur 8. Arealbruk på områdene der 252 fornminner var/er anlagt

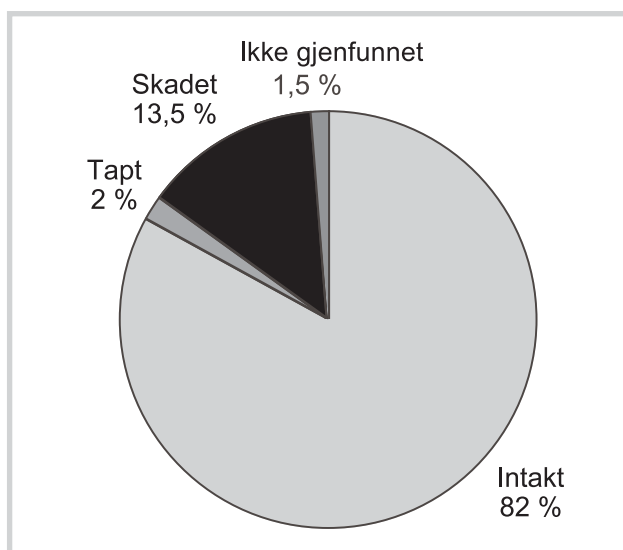
	Beite	Dyrket	Tidl. dyrket	Udyrket i dyrket	Skog (prod.)	Tun/hage/hytte	Industri/Infra	Marg. omr. v. kyst/strand	Skog (upr.)	Fjell/vidde	Totalt
AREALBRUK 1987	86 (34,2%)	8 (3,2%)	6 (2,4%)	10 (4%)	6 (2,4%)	17 (6,7%)	3 (1,2%)	87 (35%)	27 (10,6%)	2 (0,7%)	252
AREALBRUK 2003	78 (31%)	6 (2,4%)	7 (2,8%)	16 (6,3%)	6 (2,4%)	21 (8,3%)	5 (2%)	85 (34%)	26 (10,3%)	2 (0,7%)	252

Kommune	Periode	Samlet antall	Intakt	Tapt	Skadet	Ikke gjenf
Bømlo	1987-2003	252	209 (83%)	5 (2%)	34 (13,5%)	4 (1,5%)

Spesifisering av tapte kulturminner	
Ulovlig fjernet	Frigitt
3 (1,2%)	2 (0,8%)

Figur 9 og 10.
Tilstand for automatisk fredete kulturminner pr 2003

utsatt for erosjon og slitasje, delvis grodd igjen eller er blitt fylt med søppel eller med kvist og annet.

Tiltak i sikringssonen

Ulovlige tiltak i sikringssonen omfatter alle typer inngrep som er utført innenfor fem meter av fornminnets synlige ytterkant (jfr. Kulturminnelovens §6). I Bømlo ble det funnet ett kulturminne som var berørt av slike skader.

Tildekket

Med dette menes at fornminnet er skjult eller gjenfylt med f.eks kvist, jord- eller grusmasser. I Bømlo er ett kulturminne berørt av slike skader.

6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 1987-2003

Ved kontrollen ble det lagt vekt på å finne årsaker til at kulturminnene var skadet eller fjernet. Betegnelsene for skadeårsaker følger terminologien i «Norsk standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. 1. utgave». Se **figur 11** og **12**.

Jordbruksskade

Skade som kan oppstå som følge av blant annet pløyning, dyrking, nydyrking, tildekking, planering, deponering av masse, skade av husdyrhold, opparbeidelse av landbruks- og adkomstveier og lignende. I Bømlo var to gravrøyser påført slike skader, en var fullstendig tildekket med kvist og en annen var utplanert i forbindelse med nydyrking, her lå bare bunnet igjen.

Figur 11. Antall tapte kulturminner fordelt på tapsårsaker

Kommune	Tidsrom	Bygg, anlegg, Industri	Hus/fritid	Sum
Bømlo	16 år	4	1	5

Figur 12. Antall skadete kulturminner fordelt på skadeårsaker

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Naturskade	Materialuttak	Bygg, anlegg, Industri	Hus/fritid	Sum
Bømlo	16 år	2	19	1	6	6	34

Figur 13. På denne flatlendte hellingen ligger 4-6 lave røyser, fullstendig skjult og gjengrodd av lyng og einerkratt (ID-nr 00363). Foto K. S. Binns, NIKU.

Figur 14. Lager og parkeringsplass er plassert oppå en steinalderboplass (Id-nr 00187). Foto K. S. Binns, NIKU.

Naturskade

Skade som skyldes naturlige årsaker som for eksempel rotvelt, flom, erosjon og gjengroing. I Bømlo skyldes all naturskade gjengroing, og 20 av de registrerte kulturminnene er mer eller mindre sterkt preget av dette, noe som både skyldes et redusert beitepress og en generell klimaendring i retning av varmere og mer fuktig værslag (**figur 13**).

Materialuttak

Skade som skyldes at et kulturminne graves opp og/eller ut. Omfatter også utgravninger og andre graveskader uten at det skyldes gravemaskiner. I Bømlo er ett kulturminne berørt, der det er blitt fjernet en del kulturland fra boplasslag i en heller.

Bygg- og anleggsvirksomhet, industri- og veitbygging

Skade som oppstår i forbindelse med grøfter, vann- og avløpsledninger, tildekking (bl.a. i forbindelse med deponering av byggeavfall), innebygging, parkeringsplass, slitasje (kjørespor i forbindelse med maskinell virksomhet/snerydding), veianlegg, kraftledningsstolper, kraftledninger under vann og adkomstveier (også i forbindelse med midlertidige adkomstveier under byggeprosessen). I Bømlo er 10 kulturminner berørt av denne typen tiltak, og av disse er tre blitt fjernet (**figur 14** og **15**).

Husbygging og friluftsskade

Skade som følge av bl.a. nybygging eller utvidelser av boliger, campingplasser, hytteanlegg, hageanlegg,

Figur 15. En radiomast med bardunfester er plassert på en gravrøys. I forgrunnen er 5-m sonen brutt pga bortsprengt berg. (Id-nr 00277).

Foto K. S. Binns, NIKU.

Figur 16. Jord er avskavet opp mot foten av en gravhaug (bak rognetreet i forgrunnen) for å sprengte bort berg til plass for garasje (ID-nr 00350).

Foto K. S. Binns, NIKU.

bryggeanlegg, garasjer, uthus, veiplaneringer (adkomstveier). I Bømlo er fem fornminner, tre gravrøysar og to steinalderlokaliteter berørt av denne typen inngrep. Skadene varierer i omfang frå fjerning til brudd på 5-m sonen. Fjerning av fornminnet (en steinalderlokalitet) skyldes nedgravning av en septiktank til hytteanlegg. To gravrøysar er avskavet og delvis borttryddet for å gi plass til ulike behov (vedhugging, garasje). (Figur 16). I en tredje gravrøys, nær en skolegård, har barna bygget en borg, og mellom denne og naborøysa er det anlagt en liten asfaltert gangvei.

Tilrettelegging

Ovennevnte kan muligens falle inn under kategorien slitasje- og/eller skjøtselskade i forbindelse med at kulturminner er tilrettelagt for publikum, bortsett frå at det neppe var hensikten i dette tilfellet. Ellers er det vel kun ett fornminne som er blitt utsatt for denne typen inngrep i Bømlo, en steinalderlokalitet hvor det er anlagt en tursti rett over.

Ved kontroll av fornminner er det som regel svært vanskelig å dokumentere på hvilket tidspunkt de ulike tiltak som har ført til at fornminner er skadet eller fjernet har funnet sted. Det lar seg derfor ikke gjøre å gi

Figur 17. Gjennomsnittlige tall for årlig tap av fornminner fordelt på tapsårsak

Kommune	Periode	Bygg, anlegg, Industri	Hus/fritid	Sum
Bømlo	1987-2003	0,25 (0,1%)	0,06 (0,02%)	0,31 (0,12%)

Figur 18. Gjennomsnittlige tall for årlig skade på fornminner fordelt på skadeårsak

Kommune	Periode	Jordbruk	Natur-skade	Material-uttak	Bygg, anlegg, Industri	Hus/fritid	Sum
Bømlo	1987-2003	0,13 (0,05%)	1,19 (0,47%)	0,06 (0,02%)	0,38 (0,15%)	0,37 (0,15%)	2,13 (0,84%)

eksakte tall pr år for hvor mange fornminner som er berørt av tiltak.

Tidsrommet mellom forrige registrering og kontrollregistreringen av kulturminnene i Bømlo er 16 år. For at tallene likevel skal ha utsagnsverdi og kunne brukes som sammenligningsmateriale i forbindelse med andre overvåkningsprosjekter, er det her presentert et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for årlige tap og skader (**figur 17** og **18**).

7 Tendenser i trusselbildet

I Bømlo kommune er det samlede areal på 231 km², og av dette er 14 km² jordbruksareal og 35 km² produktiv skog. Resten utgjøres av uproduktiv skog og et mer småkupert, lavt og skogbart berglandskap - kalt marginalområder ved kysten i oversiktene ovenfor. I dette landskapet er det også at de fleste beiteområdene i kommunen befinner seg. Av den samlede fornminnebestanden ligger hele 76% i denne typen områder, mens de resterende 24% ligger i områder der arealbruken er mer aktiv, i jordbrukslandskap og nær tettstedene.

En slik fordeling kan i seg selv virke beskyttende, men i de senere år har det blitt et merkbart økende press på disse «sovende» arealene i kommunen, ikke minst på grunn av den nyetablerte fastlandsforbindelsen. Områder som før var lite tilgjengelige er nå blitt attraktive hytte- og boligområder for arbeidstakere på fastlandssiden. Private eiendomsselskaper frister med gode inntekstmuligheter for utbyggere. Et ekstra problem her er at steinalderboplasser og - lokaliteter utgjør hele 37% av fornminnene, og disse er som regel lite synlige og dermed også mer sårbare for inngrep. Et annet aspekt er at husdyrhold og beitebruk har en svak synkende tendens, noe som bidrar til økt gjengroing av fornminner som tidligere har vært godt synlige, men som nå gradvis gror til - ikke minst av einerkratt som trives svært godt i dette milde kystklimaet.

Sammen med en økende gjengroing er det utbygging for bolig- og fritidsformål med tilhørende infrastruktur som synes å utgjøre den største trusselen mot fornminnebestanden i Bømlo.

8 Konklusjon

Kontrollregistreringen i Bømlo kommune omfattet 252 automatisk fredete kulturminner. Ved registreringen i 1987-88 var 27 av kulturminnene skadet, og i 2003 var ytterligere 19 kulturminner påført skader, foruten 20 fornminner som var sterkt gjengrodd. Ved kontrollen viste det seg at fem fornminner var tapt, to av dem etter søknad om frigivning for faglig undersøkelse i forbindelse med vei og parkeringsanlegg. Tre var fjernet ulovlig, dels på grunn av næringsvirksomhet, dels hus- og hyttebygging.

Kulturminnene ble også kontrollert med tanke på nøyaktighet ved stedsangivelsen. I alt 17 kulturminner (6,7%) viste seg å være feilavmerket. I dette tilfellet vil det si at feilmarginen var større enn 20 meter. Fire fornminner ble ikke gjenfunnet ved kontrollen. Disse lå samlet inne i en stor og tettvokst skog med få topografiske holdepunkter. Gjengroing og utbyggingsaktivitet utgjør den største trusselen for Bømløs fornminner fra forhistorisk tid.

I løpet av de siste 16 årene kan man vel si at ødeleggelsene har hatt et beskjedent omfang i Bømlo med en årlig desimering på 0,12%. Men økende utbyggingsvirksomhet og gjengroing kan lett komme til å forverre dette bildet.

9 Kilder

- Alsaker, Sigmund. 1987: Bømlo - Steinalderens råstoffsentrum på Sørvestlandet. - Arkeologiske avhandlinger 4. Historisk Museum, Universitetet i Bergen.
- Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon. 1988. - Kunnskapsforlaget. Oslo.
- Barlindhaug, Stine og Holm-Olsen, Inger Marie. 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. - NIKU Tema 2. Oslo.
- Binns, Kari Støren 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Trondheim kommune, Sør-Trøndelag 1997. - NIKU Oppdragsmelding 064: 1-24. NINA*NIKU Trondheim.
- Binns, Kari Støren 2000: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 1999. - NIKU Oppdragsmelding 096: 1-27. NINA*NIKU. Oslo.
- Binns, Kari Støren 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal 2000. - NIKU Publikasjoner 106: 1-27. NINA*NIKU Oslo.
- Binns, Kari Støren 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. - NIKU Tema 4. Oslo.
- Bømlo kommune, Teknisk seksjon. 1999: Bømlo kommuneplan 1998-2010 arealdelen, sone 1-3.
- Fasteland, Arthur. 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Voss kommune, Hordaland i 1998. - NIKU Oppdragsmelding 078: 1-17. NINA*NIKU Oslo.
- Fett, Per. 1973: Førhistoriske minne i Sunnhordland, Finnås prestegjeld. - Universitetet i Bergen. Historisk museum.
- Fornminneregisteret. Register over faste fornminner. - NIKU.
- Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. 1.utgave.
- Haavaldsen, Per. 2000: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Gjesdal kommune, Rogaland 1999. - NIKU Oppdragsmelding 097: 1-19. NINA*NIKU Oslo.
- Haavaldsen, Per. 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. - NIKU Tema 3. Oslo.
- Holm-Olsen, Inger Marie. 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 1997. - NIKU Oppdragsmelding 068: 1-19. NINA*NIKU Trondheim.
- Kristoffersen, Kari og Warren, Elizabeth. 2001: Arkeologiske utgravninger avdekket 140 fornminner. - I: Stanley Hauge (red): Under fjord - over flu. Trekantsambandet - ei ny tid for Sunnhordland og Haugalandet. - Eide forlag, Bergen.
- Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978.
- Myrvold, Elin Rose. 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark, 2000. - NIKU Publikasjoner 108: 1-19. NINA*NIKU. Oslo.
- Schetelig, Haakon. 1909: Vestlandets ældste kulturhistorie. - Bergen.
- Schetelig, Haakon. 1920: En landsenkning under yngre steinalder. Naturen. - Bergen.
- Schetelig, Haakon. 1945: Hva Norges jord gjemmer. - Oslo.
- Sollund, May-Liss Bøe. 1997: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 1997. - NIKU Oppdragsmelding 042: 1-30. NINA*NIKU Trondheim.
- Sollund, May-Liss Bøe. 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2000. - NIKU Publikasjoner 107: 1-15. NINA*NIKU Oslo.
- Sollund, May-Liss Bøe. 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. - NIKU Tema 1, Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå 2002

10 Vedlegg

Vedlegg 1 Bestilling fra Riksantikvaren

Prosjektet «Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)» ble igangsatt i 1997 med fokusering på desimeringshastigheten for automatisk fredete kulturminner. Siden 2001 ble prosjektet innlemmet i Riksantikvarens miljøovervåkningsvirksomhet. Det overvåkes 16 modellkommuner over en tidsperiode av fire år med tanke på desimering av fornminner og fortløpende kartlegging av årsakene til at denne bestanden gradvis ødelegges og forsvinner. Formålet med dette overvåkningsprosjektet er å få oversikt over utviklingen av tap og skade blant arkeologiske kulturminner ved feltkontroll og data fra fornminneregisteret.

Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 3.1: «Det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres, og skal innen 2008 ikke overstige 0,5%». Resultater av dette prosjektet relateres til nøkkeltall 3.1.2: «Prosentvis årlig tap av registrerte arkeologiske fornminner i fornminneregisteret i et representativt antall kontrollkommuner; og nøkkeltall 3.2.2: «Andel registrerte arkeologiske kulturminner uten nye skader i fornminneregisteret i et representativt antall kommuner. Bestand ved årets start og endring i forhold til 1998-bestand.»

Riksantikvaren stiller følgende krav til utføringen av kontrollregistreringen:

1. Det skal kontrollregistreres samtlige fornminner i Fornminneregisteret (inklusive de med uavklart vernestatus) i de utvalgte kommuner. Før feltarbeidet skal NIKU kontakte fylkeskommunene for å sørge for at registeropplysninger i de utvalgte kommunene er oppdatert. Det betyr at dersom fylkeskommunene har registreringer som mangler i fornminneregisteret skal disse legges inn i registeret og objektene skal digitaliseres slik at fornminneregisteret er oppdatert.
2. Kontrollen i de utvalgte kommunene skal foregå etter lik metodikk for å sikre sammenlignbarhet av resultatene.
3. Kontrollregistreringen skal også omfatte kontroll av kartplassering av objektene. Det forutsettes bruk av GPS, og at eventuelle korrigeringer i kartplasseringen blir overlevert Riksantikvaren som SOSI fil. Oversendelsen skal koordineres med prosjektlederen for Kulturminnebasen hos Riksantikvaren.
4. Under kontrollregistreringen skal det tas i bruk utkast til «Norsk Standard; Automatisk fredete kulturminner. Registrering av tap og skade»
5. Det skal registreres arealbruk, planstatus, tilstand og skade for hvert kulturminneobjekt.
6. Tilstanden av fornminner skal registreres på enkeltminnenivå. Hvis et skadet objekt innenfor et fornminnefelt ikke er oppført med en sub-identitetsnummer i fornminneregisteret, skal det opprettes et eget sub-identitetsnummer. En kartfesting av disse er ikke nødvendig, dersom det gjeldende fornminnefeltet er tilstrekkelig avmerket.
7. Det skal gis en kort men presis beskrivelse av skadebildet. Det kan være hensiktsmessig å bruke et digitalt kamera til dokumentasjon. Ved bruk av fotodokumentasjon knyttes objektet til ID nummer i Fornminneregisteret og det opprettes en fotoliste. Bildemateriell sendes som CD til Riksantikvaren.
8. Resultatene fra kontrollregistreringen skal legges inn i fornminneregisteret slik at det er á jour. Feil eller mangler i Fornminneregisteret skal oppdateres. Det skal meldes fra til Riksantikvaren når dette er gjort. Likeledes skal de respektive fylkeskommunene informeres.
9. Resultatene som er direkte knyttet til nøkkeltallene skal leveres tidligst mulig, innen 01.februar 2004
10. Resultatene skal publiseres som oppdragsmelding snarest mulig etter feltarbeid, dog innen slutten av april 2004. Samtlige rapporter skrives etter felles mal for å garantere sammenlignbarhet med hensyn til nasjonal rapportering. Som rapportmal gjelder rapportstrukturen for kontrollregistreringen i 2002 gjennomført av NIKU. Det forutsettes at oppdragstaker koordinerer dette arbeidet seg i mellom, og kvalitetssikrer arbeidet før overlevering til oppdragsgiver. Riksantikvaren ber dog om at det sendes et utkast til rapportstruktur for godkjenning.
11. Eventuelle avvik under feltarbeid, som for eksempel problemer vedrørende tilgjengelighet til fornminner; beskrivelse av skadeårsak hhv. skadebilde, og lignende, må avklares med Riksantikvaren for godkjenning.

Vedlegg 2 Bømlo kommune, Hordaland, kulturminner som er endret i perioden 1987-2003

ID-nr	Sub-id	Kategori	Arealbruk 1987	Arealbruk 2003	Tilstand 2003	Endringsårsak	Merknad	Planstatus
00144	1	Steinalderlokalitet	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Hus/ Fritid	Siltasjegangsti/ kjørespor)	LNF-område
00150	1	Gravrøys	Tun/hage	Tun/hage	Skadet	Hus/ Fritid	Påtørrt hageavfall	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00152	2	Gravrøys	Beite	Beite	Skadet	Bygg, anlegg, veitbygging	Avskavet i siden	LNF-område der spreidd bustadbygging er tillatt
00164	3	Gravrøys	Beite	Dyrket	Skadet	Jordbrukskade	Avskavet til bunn-nivå	LNF-område
00166	9	Gravrøys	Udyrket langs dyrket	Udyrket langs dyrket	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00166	10	Gravrøys	Udyrket langs dyrket	Udyrket langs dyrket	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00168	1	Steinalderlokalitet	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	Offentlege føremål
00169	1	Steinalderlokalitet	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Bygg, anlegg, veitbygging	Veifar har dels tildekket,dels fjernet	LNF-område
00173	1	Steinalderlokalitet	Hytteområde	Hytteområde	Tapt, u frigiving	Hus/ Fritid	Septiktanker og parkeringsplass	Hanneområde
00187	1	Steinalderlokalitet	Industriområde	Industriområde	Tapt, u frigiving	Bygg, anlegg, veitbygging	Påtørrt hageavfall	Service og allmenntilgjenge føremål
00226	1	Steinalderlokalitet	Marg.omr. v/kysten	Industriområde	Skadet	Bygg, anlegg, veitbygging	Gjelder rundt industriområde	Hanneområde
00229	1	Steinalderlokalitet	Marg.omr. v/kysten	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	Hanneområde
00230	1	Steinalderlokalitet	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	Hanneområde
00231	1	Steinalderlokalitet	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	Hanneområde
00240	1	Steinalderlokalitet	Strandsone	Strandsone	Tapt, u frigiving	Bygg, anlegg, veitbygging	Nytt hus og brygge	Hanneområde
00244	1	Klebersteinsbrudd	Udyrket langs dyrket	Udyrket langs dyrket	Skadet	Bygg, anlegg, veitbygging	Rørledning ned bergveggen	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00257	1	Steinalderlokalitet	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00258	2	Gravrøys	Tun/hage	Tun/hage	Skadet	Hus/ Fritid	Forstyrret i sentrum Asfaltvei 5 m sonen	Kommunedelplan Brennes 15
00263	1	Gravrøys	Skog upr.	Skog upr.	Ikke gjentfunnet	Naturskade	Uoversiktlig	LNF-område
00263	2	Gravrøys	Skog upr.	Skog upr.	Ikke gjentfunnet	Naturskade	og gjengrodd	LNF-område
00263	3	Gravrøys	Skog upr.	Skog upr.	Ikke gjentfunnet	Naturskade	terreng	LNF-område
00263	4	Gravrøys	Skog upr.	Skog upr.	Ikke gjentfunnet	Naturskade	«	LNF-område
00267	1	Gravhaug	Tidligere dyrket	Tidligere dyrket	Skadet	Jordbrukskade	Tildekket av stor kvisthaug	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00268	1	Hustuft	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00269	1	Hustuft	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00274	1	Gravrøys	Tun/hage	Tun/hage	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00275	1	Gravrøys	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00277	1	Gravrøys	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Bygg, anlegg, veitbygging	Stolpe, bardumfeste, bortsprengt berg	Reguleringsplan 8 Åsen bustadområde
00301	1	Gravrøys	Hytteområde	Hytteområde	Skadet	Hus/ Fritid	Noe avsneiet og brudd på 5-m sonen	LNF-område
00340	1	Heller	Skog upr.	Skog upr.	Skadet	Materialuttak	Kulturjord fjernet	LNF-område
00341	1	Steinalderlokalitet	Dyrket	Tun/hage	Skadet	Hus/ Fritid	Nytt hus og hage	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00344	1	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00345	1	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00346	1	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00347	1	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00350	2	Gravhaug	Beite Tun/Hage	Beite Tun/Hage	Skadet	Hus/ Fritid	Avskavet i kanten og utenfor	Reguleringsplan 54 Mosterhamn
00359	1	Steinalderlokalitet	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Tapt, frigit	Bygg, anlegg, veitbygging	Vei og veyfylling	Fortetningsområde for spreidd boligbygging/ Offentlege føremål
00360	1	Heller	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Bygg, anlegg, veitbygging	Veitbygging	LNF-område
00361	1	Steinalderlokalitet	Dyrket	Industriområde	Tapt, frigit	Bygg, anlegg, veitbygging	Parkeeringsplass, vei	Bustader
00363	1	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00363	2	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00363	3	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område
00363	4	Gravrøys	Marg.omr. v/kysten	Marg.omr. v/kysten	Skadet	Naturskade	Gjengrodd	LNF-område

NIKU publikasjonsliste / Publications

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye serier, NIKU Rapport og NIKU Tema, som hver nummereres fra 1 og oppover. Se ytterligere informasjon på kolofonsiden (side 2).

Publikasjoner koster fra kr. 100,- (pluss porto) avhengig av størrelse. Det tas forbehold om at enkelte publikasjoner kan være utsolgt.

Kontaktadresse / Publications can be bought from:
 NIKU, Dronningensgt. 13,
 Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
 Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00
 Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
 E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no
 Publikasjonene kan lastes ned som pdf-filer
 fra vår nettside www.niku.no (Nye publikasjoner).

Nye serier 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringeby stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandsko-gen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barlind-haug.* 2003. 15 s.
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelal-deren. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.

10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Lillesand kommune, Austagder 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.

11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Ol-sen, I.M.* 2004. 17 s.

NIKU Tema

- 1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.
- 2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlind-haug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.
- 3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavald-sen, P.* 2003. 16 s.
- 4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.
- 5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.)* 2003. 77 s.
- 6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen *Bjørke, A.* 2003. 95 s.
- 7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red.)* 2003. 112 s.
- 8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2004. 20 s.
- 9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fre-dete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.